

The author concludes that in the researches there are several definitions of “competence”, but different authors define the main components: knowledge, skills and values. Competences should promote integration of people in world wide socio-cultural context. The author studied the development of the competence criteria of safe behavior of children.

The essence and components of competences of successful and safe use of the Internet have been described. Researchers are studying and classifying the different competencies for a successful socialization during using the Internet.

Four basic competences of safe Internet behavior have been identified by the author: an understanding of the application of human rights concepts to the Internet; online participation; preservation of health during work with digital devices; appeal for support and protection. The criteria for the development of competences selected: cognitive, behavioral and attitude.

Key words: digital competences, basic competences of safe Internet behavior of adolescents.

Стаття надійшла до редакції 07.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.036

В. Г. Чуркіна, К. О. Косенко

ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ І ДУХОВНИЙ УНІВЕРСУМ ОСОБИСТОСТІ

В умовах модернізації української освіти виникає потреба у підготовці активної естетично розвинутої особистості. Психолого-педагогічна наукова думка звертається до різних питань, пов'язаних із розвитком естетичної культури особистості, художньо-естетичного виховання школярів, розвитку та формування естетичного смаку.

Феномен обдарованості та творчої активності висвітлюють Дж. Гілфорд, Дж. Рензулі, П. Торренс та ін. Комплекс проблем формування естетичної свідомості школярів розв'язують Г. Арзамов, Б. Брилін, О. Дем'янчук, Є. Квятковський, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Рудницька, також присвячено розвідки І. Донецької, С. Долуханова, І. Лазарева, В. Панченко, Л. Ритікової та ін.

В сучасному розумінні «творчість» – охоплює різні види людської діяльності [3, с. 51–52]. Творчість – це найвища форма активності свідомості людини, що спрямовує її діяльність на створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей, сприяє створенню оригінальних, неповторних, культурних соціально значимих цінностей, встановлення

нових фактів, відкриття нових властивостей і закономірностей, а також методів [1, с. 204]. Творчість пов'язують з асоціацією (від лат. *associatio* – з'єднання) – досвід індивіда закономірний зв'язок між психо-етнічними елементами (відчуттями, уявленнями, думками, почуттями тощо), що обумовлює появу іншого.

Спорідненими до поняття «творчості» є поняття «витвір» (*productio*). «Витвір» чи «виріб», «продукт» може суттєво відрізнитися від вихідного матеріалу, і в цьому аспекті тут присутній момент новизни, одиничності, штучності. Творчість це процес, який дозволяє з'являтися новим віршам, малюнкам, музичним або танцювальним композиціям тощо. Творчим процесом є і взаємини між людьми. Художня творчість пов'язана з естетичним освоєнням дійсності: основою є наочно-образне мислення, значущим є і абстрактно-логічне, наочно-дієве мислення. Реалізується художня творчість в особливій формі суспільної свідомості – мистецтві, а продуктом художньої творчості виступає художній образ, (картина, скульптура, літературний твір тощо) [4, с. 108]. Але поняття «перетворення», сполучено з наданням мистецькому шедевру нового вигляду, його переходом на інший рівень; це певна видозміна, трансформація, варіативність тощо. Синонімом до творчості, є «відтворення» що має відповідники у грецькій мові: дія та результат; створення та творення (*poiein, demiurgein, metamorphosis, mimesis*). Творчість – це частина усього нашого існування. Кожний продукт творчості є цінним. Поняття «цінність» – це значуще, суттєве для людини, що має індивідуалізований характер. Цінності формуються та закріплюються соціальними стосунками між людьми. Можна виокремити групи цінностей, що відповідають, чотирьом сферам творчої активності людини. Творчість реалізується в інтелектуальній і духовній практиці людини ототожнюється з пізнавальними цінностями – пошук істини та розширенням її реалій (наукові теорії, експедиції, дослідницькі експерименти). Продукти людської активності, її «витвори» (*productio*) показують нам істину про світ і людину.

Цінності естетичні – пов'язані з естетичним освоєнням людиною навколишньої дійсності, ідеалами краси. Витвори естетично цінні для діяльності артистів, митців, поетів і художників. Їхні твори та «шедеври» можуть бути матеріальними (картина, фреска, скульптура), або нематеріальними (музичний твір, танець, акторська гра). Або синтезованим – літературний твір, рок-опера тощо. У сфері мистецтва виокремлюють співтворчість. Це рівень сприйняття, що дозволяє глядачеві чи слухачеві відкрити і зрозуміти глибинне смислове значення шедевру (контекст – текст – підтекст).

Цінності етичні, термінальні – це норми поведінки, які встановлювались впродовж всього життя людства, прагнення до добра. Це неписані правила поведінки людини. Прикладом такого виду творчості – заснування благодійної організації, меценатство,

монастирські спільноти тощо. Маємо справу з важливою, проте, на жаль, слабо розвиненою сферою творчої активності людини [8, с. 90].

Цінності інструментальні та прагматичні, гедоністичні, вітальні – умови щоденного життя, пов'язують зі сферою винаходів та комфорту, здоров'я, матеріальне забезпечення тощо. Такі винаходи, покращують рівень життя, звільняючи людей від хвороб, але їх наслідком можуть бути серйозні проблеми, пов'язані з демографічною ситуацією у світі, що, своєю чергою, вимагає нових відкриттів (М. Гайдегер).

Концепції творчості описано французьким філософом А. Бергсоном, австрійським психологом З. Фрейдом, педагогами GFEN, які вважали, що всі люди здатні до творчості, саме тому метою даної освітньої технології є створення умов для самоактуалізації та самореалізації учнів; надання можливостей для конструювання власного знання, для створення свого цілісного образу світу; сприяти реалізації можливостей самооцінки та самокорекції. Допомогти виробити навички інтелектуальної праці, надаючи учням право на помилку та право на співпрацю.

Педагоги GFEN («Французька група нової освіти»: Поль Ланжевен, Анрі Валлон, Жан Піаже, Анрі, Одет Бассіс) у своєму маніфесті визначили, що її мета – це виховання вільно та критично мислячої особистості [7]. Засновники GFEN запропонували тезу про те, що «знання – це творення та пошук у протистоянні з раніше набутими знаннями, з критичною оцінкою того, що може бути давно прийнято усіма» [7].

Вченими було опрацьовано алгоритм майстерні застосування технології в практичній професійній діяльності: «Індукція» («наведення») – створення емоційного настрою, мотивуючого творчу діяльність кожного, включення почуттів, підсвідомості, формування особистісного ставлення до предмета обговорення. «Деконструкція» – робота з матеріалом (текстом, словом, моделями та ін.). «Соціалізація» – співвіднесення своєї діяльності з діяльністю інших: робота в парі, малій групі, подання всім проміжного, а потім і остаточного результату своєї праці. Завдання – дати самооцінку та провести самокорекцію.

Учень має знаходитися в активній позиції, розкривати внутрішній потенціал, сам будувати своє знання; особистість з новим менталітетом – учень має розвиватися як самостійна, творча, відповідальна, свідома особа. «Всі здібні!», тому варто дати шанс слабовстигаючим учням; бо кожна дитина має здібності практично до всіх видів діяльності, важливо вірно обрати методи виховання та розвитку; з метою переходу «від рівності по праву до рівності у справі», проявляти шанобливе ставлення до думки, варіантів; варто залучати інтенсивні методи навчання та розвитку: чи не просте повідомлення знань як незаперечних істин, а самостійне структурування та накопичення знання за допомогою методу критичного мислення до існуючих знань. Здібні учні обумовлюють формування нового типу педагога – вчитель не авторитарний наставник,

а талановитий скульптор-митець; це обумовлює ставлення вчителя до учня як до себе рівного. Та вимагають розрахунку психологічних впливів, вміння обирати ефективну тактику психологічного впливу – активної цілеспрямованої діяльності, метою якої є отримання необхідної інформації або зміна психіки чи поведінки об'єкта (окремої людини чи групи людей) [6, с. 108].

Таким чином, дана технологія (GFEN) на думку її авторів, замінює урок і відрізняється своєю спрямованістю до «Я» учня, до його інтересів, здібностей. Французькі педагоги запропонували змінити форми та методи в педагогіці та освіті, що є гальмом розвитку, становлення особистості, і висунули своє основне гасло: «Всі здібні!».

Майстер – клас – це інтерактивна форма навчання та обміну досвідом, що об'єднує формат тренінгу та конференції. Майстер-клас (від англійського *masterclass*: *master* – кращий в якій-небудь галузі + *class* – заняття, урок) дійсно є відкритою педагогічною системою, ефективною формою передачі знань і умінь, обміну досвідом навчання і виховання [2, с. 26]. Методика проведення мистецького майстер-класу з урахуванням мотиваційного та емоційного компонентів має здійснюватись в кілька етапів у мистецьких практиках і передбачає інтерпретацію мистецького «шедедру» або його творення. У зв'язку з цим варто розглянути такі педагогічні завдання: створити умови для естетичного розвитку дітей через індивідуальну та групову роботу у творчих майстернях. Підштовхнути до пошуку, творчої активності, позбавити їх почуття страху, розкріпачити, спонукати до спілкування та творчості. Займатися певним видом мистецтва, бути творцем «шедеврів» на своєму рівні, бути успішними, щасливими, вірити в свої можливості. Ці ідеї пов'язані з висновками В. Сухомлинського, який відзначав вагомість підвищення пізнавальної активності та розвитку креативних здібностей у процесі набування знань, застосування в навчальному процесі творчих ігор і вправ. Відомо, що художнє естетичне й емоційне збагачення дитини сприяє глибокому засвоєнню матеріалу [5, с. 300].

Удосконалювати мистецькі навички та вміння учнів, використовуючи у методиці майстер-класу різні мистецькі техніки та художні матеріали з метою реалізації потенціалу особистості. Розвивати інтерес до образотворчого та музичного мистецтва, вивчати культуру та спадщину свого краю з метою реалізації творчих можливостей і здібностей учнів через мислення, уяву та сприйняття. Виховувати соціально-успішну особистість. Сьогодні в Європі актуалізується теза У. Крейна, А. Брауна, Р. Феррара, Л. Виготського про «зону найближчого розвитку»: все те, що сьогодні дитина виконує у співпраці, завтра зможе виконувати самостійно. А. Брауном описано метод «взаємного навчання», діти по черзі стають «учителем» і керують в групі роботою інших [1, с. 204]. Відомо, що педагоги GFEN у своїх розробках спиралися на праці А. Макаренка, його віру в дитину, методику роботи з

соціально занедбані дітьми, бо процеси розвитку слідує за процесами навчання.

Творчі майстерні передбачають різні форми роботи: індивідуальне виконання завдання (на початковому етапі); роботу в парах (трійках, четвірках); робота в малих групах (колективна робота) тощо. Типи творчих майстерень відрізняються за складом учасників, можуть бути для учнів, для дорослих, універсальні. За метою та способами діяльності визначено типи: майстерні формування системи знань; майстерні по самопізнанню та розвитку; майстерні ціннісних орієнтацій [7].

Педагогічні методи роботи у творчих майстернях: репродуктивний; проблемний; евристичний; дослідницький. Так, інформаційно-евристичний і мотиваційний сприяє формуванню інтелектуальної сфери учнів. Методами активізації уваги школярів є мотивація, збудження інтересу, створення проблемних ситуацій, стимулювання, це спрямовано на розширення інтересу до різних стилів, жанрів, видів мистецтв, формування системних знань із різних видів мистецтв і формування спеціальних умінь, пов'язаних із художньо-педагогічною інтерпретацією мистецького твору. На цьому етапі сприяти розвитку емоційної чутливості – основи естетичного сприйняття творів мистецтва; засвоюється алгоритм художньо-педагогічної інтерпретації мистецького твору чи шедевр. Процес навчання має бути спрямований на впровадження інтерактивних, тренінгових технологій, теорії та історії мистецтва, та закріпленні практичних навичок. Цей етап передбачає використання різних форм організаційної роботи (як групові, так і індивідуальні); залучення методів навчання, які побудовані на принципах співтворчості, проблемності, «критичного мислення», «метод проекту» тощо. Наступний етап-емоційний, спрямований на розвиток смаку й емпатії як професійних якостей естетично-розвиненої особистості. Передбачає індивідуальні творчо-практичні тренінги, або групові мистецькі практики та лабораторії. Пізнання на цьому етапі пов'язано із збагаченням досвіду, процесами сприйняття шедеврів мистецтва, художньої інтерпретації мистецтва тощо. Черговий етап має являти собою презентацію навичок і досягнень особистості, передбачає реалізацію знань і вмінь. Метою цього етапу є формування учня до творчого застосування набутих знань і вмінь в самостійній мистецькій і концертній, виставковій діяльності. Упровадження технології творчої майстерні є важливою умовою формування активної естетично розвинутої особистості, її любові до прекрасного, до мистецтва що є умовою та засобом розкриття здібностей створення умов для самоактуалізації та самореалізації, активізації пізнавальних інтересів і духовного потенціалу учнів.

«Ситуаційний метод» (кейс-метод) – це описові доповіді та повідомлення про повчальний випадок – це опис ситуації, яка реально існувала. «Кейс-стаді», за визначенням науковців – це сукупність умов і обов'язків, що описують конкретні, реальні обставини на певному етапі.

Ситуація – це сукупність взаємопов'язаних фактів, явищ і проблем, що характеризують конкретний період чи подію. Метод аналізу конкретних ситуацій полягає у вивченні, аналізі та прийнятті рішень щодо ситуації, яка виникла або може виникнути. Ситуація дозволяє переносити теоретичні знання в практику. Учні моделюють ситуацію або знаходять її в реальному житті. З навчальної функції розрізняють чотири види ситуацій: ситуація – проблема (при аналізі слід знайти причину виникнення даної ситуації, ставлять і вирішують проблему); ситуація – оцінка (учні дають оцінку прийнятим рішенням); ситуація – ілюстрація (навчаються отримують приклади з основних навчальних тем); ситуація – вправа (учні вправляються у вирішенні неважких практично – орієнтованих завдань, використовуючи метод аналогії).

«Імітаційні вправи» – наявність заздалегідь відомого, правильного або найкращого способу вирішення проблеми (знання інструкцій, вимог, алгоритмів тощо). Цей метод більш простий і вимагає набагато менше часу.

«Ігрове проектування» (конструювання, розробка та захист методик творчого навчання, виховання). Проектне завдання. Передбачає створення загального для групи проекту. Кожна група пропонує свій шлях вирішення проблеми, розподіляє ролі. Цей метод може бути поєднаний з розробкою інших творчих проектів та інших завдань, які можна виконувати та готувати у позанавчальний час. Імітується засідання конференції з публічним захистом проекту.

«Навчальний (імітаційний) тренінг». Можна проводити на будь-якому етапі навчального заняття, передбачає відпрацювання певних навичок і вмінь за зразком, який показує викладач.

«Рольова гра» – відпрацювання різних варіантів поведінки у тих ситуаціях, в яких можуть опинитися учні (презентація поезії, конфлікт з однокласниками тощо). Гра дозволяє набути навичок прийняття відповідальних рішень у навчальній ситуації. Ознакою, що відрізняє рольові ігри від ділових, є відсутність системи оцінювання під час гри. Ігрова модель навчання має чотири етапи: орієнтація (введення у тему, ознайомлення з правилами гри, загальний огляд її перебігу); підготовка до проведення гри (ознайомлення зі сценарієм, визначення ігрових завдань, ролей); основна частина – проведення гри; обговорення.

«Розігрування ситуацій за ролями». Ігровий спосіб аналізу конкретної ситуації. Взаємодія учасників уроку – гри передбачає дискусію. Спрямований на розвиток поведінкових умінь. Розрахований на одну – дві години навчальної діяльності.

«Опрацювання дискусійних питань» – дискусія забезпечує активне, глибоке, особистісне засвоєння знань. Активне, зацікавлене, емоційне обговорення дозволяє осмислити інформацію, сприяє засвоєнню нових знань, може змусити людину замислитися, змінити або переглянути свої позиції. Під час дискусії здійснюється активна взаємодія учнів.

«Розбір мистецьких шедеврів». Учасники отримують однакові папки з однаковим набором різних артефактів і мистецьких шедеврів. Варто

розібратися в «шедеврах», зробити мистецтвознавчий аналіз, адресувати їх відповідному виконавцю. Учень аналізує професійну ситуацію (художник, музикант, поет), робить висновки та приймає рішення.

«Діловий театр». Учитель знайомить з ситуацією та пропонує розподілити ролі її учасникам, яким видається інструкція по виконанню ролей. В інструкції викладається позиція, яку займає дана особа. Урок можливо провести у формі творчої наради. Підсумком є прийняття конкретного рішення. Наприкінці уроку обговорюється процес дії та зміст прийнятого рішення, оцінюється поведінка учасників.

«Планування сценаріїв». Даний метод передбачає розвиток у учнів здатності до передбачення та прогнозування через обдумування стратегічних альтернатив розвитку організації, через розробку стратегії свого професійного поведінки. У висновку заняття учні оцінюють сильні та слабкі сторони розроблених сценаріїв професійної кар'єри та розвитку організації.

«Тренувальні вправи» (за Г. Альтшуллером). Відпрацювання в ігровій, навчальній, дослідницькій формах. Мета дії команд – знаходження технологічних норм оптимізації діяльності.

«Мозковий штурм» – є вільною формою дискусії, ефективним способом швидкого включення всіх членів групи до праці та взаємодії. Передбачає вільне формулювання своїх думок з певної проблеми. Він використовується для колективного вирішення проблем при розробці творчих проектів, де передбачаються генерація в групі різноманітних ідей, їх відбір і критична оцінка.

Життєвий досвід особистості, так само, як і досвід опанування мистецькими та культурними цінностями, що свідомістю не вичерпується. Феноменом духовного, основою є її власний світ – своєрідний мікрокосм. Універсум особистості, основою якого є духовність, вміщує в собі речі, які виходять за межі буття «наявного»; мінливість їх буття відбувається в процесі співтворчості, «миттєвості», «ситуативності», залученні як в мистецькі так і в життєві контексти. Інтерактивні форми та методи дозволяють учням актуалізувати абстрактні за своєю природою знання для підготовки та прийняття рішень, для розробки моделей, проектів тощо.

Творча активність не обов'язково має призводити до створення нового, суспільно вагомого. Головне, щоб продукт або процес творчості мав значення для розвитку особистості, адже суспільство розвивається завдяки розвитку кожної окремої особистості.

Отже, творча активність – це активність особистості, спрямована на перетворення дійсності та себе самої. Розвиток творчих здібностей, таких як продуктивна увага, емпатія, фантазія, інтуїція, нестандартне асоціативне мислення неминуче призводить до розвитку творчої активності. Завдяки творчій активності розвивається творчий потенціал особистості, відбувається реалізація особистості у творчості.

Список використаної літератури

- 1. Кондратьев М. Ю.** Азбука социального психолога-практика./ Кондратьев М. Ю., Ильин В. А. – М.: ПЕР СЭ, 2007. – 464 с.
- 2. Постельняк А. І.** Управління розвитком творчого потенціалу педагога / А. І. Постельняк, О. В. Половенко // Завучу. Усе для роботи. – 2012. – №1-2. – Методист. Журнал у журналі. – №12. – С. 26–28.
- 3. Словник української мови.** В 11- ти тт. – К. : Наукова думка, 1974. – Т.5. – С. 51–52.
- 4. Степанова Л.** Методичні засади залучення молодших школярів до проєктивно-технологічної діяльності на уроках праці / Л. Степанова // Наукові записки Тернопільського національного університету. Серія Педагогіка. – 2006. – №3. – С. 108–110.
- 5. Сухомлинський В. О.** Народження громадянина // Вибрані твори: У 5 т. – К., 1987. – Т. 3. – С. 300.
- 6. Татенко В. О.** Соціальна психологія впливу: Монографія / В. О. Татенко. – К. : Міленіум, 2008. – 216 с.
- 7. Французская группа нового образования.** История возникновения [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lelien.org/Francuzskaaya-gruppa-novogo?lang=fr>
- 8. Хайдеггер М.** Исток художественного творения / М. Хайдеггер // Работы и размышления разных лет. – М. : Гнозис, 1993. – С. 90.

Чуркіна В. Г., Косенко К. О. Творча активність і духовний універсум особистості

У статті доведена значущість формування активної естетично-розвиненої особистості, цінностей і духовного універсуму. Висвітлено педагогічні системи та інтерактивні технології. Актуалізовано ідеї педагогів, щодо підвищення ефективності передачі знань і умінь в галузі мистецького виховання, значущість майстер-класу, майстерності, обміну досвідом, дискусій тощо в умовах модернізації освіти. Універсум особистості, основою якого є духовність, вміщує в собі мінливість буття, що відбувається в процесі співтворчості, «миттєвості», «ситуативності», залученні як в мистецькі так і в життєві контексти. Інтерактивні форми та методи дозволяють учням актуалізувати абстрактні за своєю природою знання для підготовки та прийняття рішень, для розробки моделей, проєктів тощо.

Ключові слова: творчість, активність, цінності, універсум, мистецтво, особистість.

Чуркина В. Г., Косенко К. О. Творческая активность и духовный универсум личности

В статье доказана значимость формирования активной эстетически-развитой личности, ценностей и духовного универсума. Освещены педагогические системы и интерактивные технологии. Актуализированы идеи педагогов, по повышению эффективности передачи знаний и умений в области художественного воспитания, значимость мастер-класса, мастерства, обмена опытом, дискуссий и т. п. в условиях модернизации образования. Универсум личности, основой которого

является духовность, вмещает в себе изменчивость бытия, что происходит в процессе сотворчества, «мгновения», «ситуативности», привлеченный как в художественный так и в жизненный контексты. Интерактивные формы и методы позволяют учащимся актуализировать абстрактные по своей природе знания для подготовки и принятия решений, для разработки моделей, проектов.

Ключевые слова: творчество, активность, ценности, универсум, искусство, личность.

Churkina V., Kosenko K. The Creative Activity and the Spiritual Universum of Personality

The article proves the importance of forming an active aesthetically developed personality, values, and the spiritual universum. The pedagogical systems and interactive technologies are reflected. Updated ideas of teachers, improving the transfer of knowledge and skills in the field of art education, the importance of the master class, skills, exchange of experience, discussions, etc. in the conditions of modernization of education. The universum of personality, which is based on spirituality, incorporates the variability of life, what happens in the process of co-creation, "moments", "temporality", bring in art and in life contexts. Interactive forms and methods allow students to actualize the abstract nature of knowledge for training and decision-making, to develop models and projects.

Key words: creativity, activity, values, universum, art, personality.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Рассказова О. І.